

Голові спеціалізованої вченої ради у
Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
доктору історичних наук, професору,
професору кафедри історії України
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка
Комарницькому Олександру Борисовичу

Відгук офіційного опонента Пархоменка Владислава Анатолійовича, доктора історичних наук, доцента кафедри історії Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського на дисертацію Лякович Тетяни Вікторівни «Діяльність державних органів із матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР (листопад 1918-листопад 1920 рр.)», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Актуальність теми дисертації.

Дисертаційна робота Лякович Тетяни Вікторівни присвячена дослідженню актуальної в науковому відношенні теми – діяльності уряду УНР доби Директорії щодо матеріально-технічного забезпечення Національних Збройних Сил у 1919-1920 рр.

Незважаючи на те, що доба Української революції 1917-1921 рр. завжди перебуває у полі зору вітчизняних науковців, тема дисертаційного дослідження належить до кола малодосліджених проблем, які дають можливість по новому осмислити історичні події тієї буремної доби. Примітно, що дотепер її цілісного аналізу в історіографії здійснено не було. А історичний досвід і сучасність переконливо довели, що без боєздатних, належним чином, матеріально забезпечених Національних Збройних Сил, будь яка держава у захисті свого суверенітету буде приреченою. Отже, і

проблема якій присвятила свою роботу Ляскович Т.В. безумовно є актуальною і корисною в практичному плані. Отримані наукові результати доцільно використовувати для національно-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді, особового складу Збройних Сил України, написання наукових праць, присвячених Українській революції 1917–1921 рр. та військової історії.

Актуалізує дослідження і те, що ця робота виконана в межах наукової теми «Проблеми історії суспільних змін і трансформацій в Україні від найдавніших часів до сьогодення» кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (номер державної реєстрації 0122U000516).

Якість одержаних результатів та повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях.

На нашу думку, дисертаційне дослідження є цілком завершеним та ґрунтовно розкриває заявлену проблему. Результати наукової роботи висвітлено у 25 публікаціях авторки, з них – 3 у фахових наукових виданнях України, 1 – в зарубіжному періодичному виданні (Республіка Польща), 21 – апробаційного характеру. В опублікованих працях достатньо відображено проведене дослідження. Усі публікації представлені дисертанткою мають одноосібне авторство.

Наукова новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень.

Дисертація Ляскович Т.В. є самостійним дослідженням із переконливими, достовірними, обґрунтованими результатами, які пов'язані з опрацьованими джерелами та підтвердженні висновками в межах окремих розділів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що на основі залучених нових архівних джерел, матеріалів особистого походження, наукової літератури вперше комплексно досліджено і доведено значення якісного забезпечення урядом УНР потреб військовослужбовців, які захищали територіальну

цілісність держави на фронті; використано багатий і різноманітний методологічний інструментарій, що сприяло класифікації джерельної бази, аналітичному та критичному осмисленню історичної інформації для достовірної реконструкції представлених у роботі фактів.

У дисертаційному дослідженні використано широке коло джерел: законодавчі акти УНР, діловодна документація виконавчих органів цивільної та військової влад, політичних партій і громадських організацій. Переважна більшість із них міститься в архівосховищах (342 справи, 2 мікрофільми 62 фондів), значна їх кількість уперше введені в науковий обіг, сприяють об'єктивному розгляду обраної теми та вирішенню всіх поставлених дослідницьких завдань.

Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дослідженні.

Ляскович Т.В. доволі логічно й послідовно обґрунтувала актуальність теми, окреслила об'єкт, предмет, хронологічні та географічні межі своєї роботи. Мета і завдання сформульовані чітко та переконливо. Завдання спрямовані на різнобічний аналіз предмета дослідження, на висвітлення ключових його проблем, на можливість широких наукових узагальнень. Не викликають заперечень загальні висновки і ключові авторські положення дисертаційного дослідження. Вони відзначаються обґрунтованістю, системністю, достатнім теоретичним рівнем узагальнення, віддзеркалюють авторське бачення проблеми матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР за часів Директорії (листопад 1918-листопад 1920 рр.)

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Структура дисертації Ляскович Т.В. є логічною та продуманою. Вона визначена метою та завданнями. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, дванадцяти підрозділів, висновків, словника термінів, списку використаних джерел та літератури, додатків. Також містить відповідні

анотації українською та англійською мовами, перелік публікацій дисертантки що відображають наукову апробацію матеріалу.

У першому розділі *«Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження»*, Лякович Т.В. проаналізувала стан наукової розробки та джерельної бази проблеми, окреслила методологічні засади дослідження.

У п.1.1. *Стан наукового вивчення проблеми* авторка критично проаналізувала попередні наукові надбання та інформаційну складову історичної літератури. Наголосила, що радянська історіографія залишила за межами вивчення тему Національних Збройних Сил УНР. Проаналізувала праці української діаспори, які створили принципово відмінну літературу з чіткою патріотичною спрямованістю і першими репрезентували проблемні сюжети матеріально-технічного постачання армії Директорії УНР, що стало підґрунтям для подальшого наукового пошуку. Встановила, що лише окремі фрагменти досліджуваної теми, знайшли відображення у працях сучасних вітчизняних та польських істориків, що й сприяло визначенню проблеми дослідження.

Джерельну базу дослідження (п.1.2) склали різноманітні за типологічною класифікацією групи джерел: законодавчі акти, діловодна документація, газетна періодика офіційних урядових видань, військових органів, політичних партій, мемуари державних, громадських діячів УНР та учасників бойових дій. Основний масив джерельної бази представлений матеріалами ЦДАВО та ЦДАГО України, ЦДАЛ, Державних архівів Вінницької та Хмельницької областей, Архіву Інституту Юзефа Пілсудського в Америці та інші.

Теоретико-методологічні засади дослідження охарактеризовані у п.1.3. Вони дозволяють розкрити заявлені завдання і проблему, і засвідчують про належне оволодіння методологією дослідження. Методологія роботи ґрунтується на позитивістському, сцієнтистському, системному, структурно-функціональному, комплексному, діалектичному підходах із дотриманням

принципів та загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методах історичного пізнання. Їх комплексне застосування дало змогу системно та в хронологічній послідовності висвітлити заходи державних органів щодо матеріального забезпечення Збройних Сил Директорії УНР, а розроблений понятійно-категоріальний апарат – осмислити сутність основних термінів цієї проблеми.

У наступних трьох розділах дисертації виокремлюються важливі проблеми матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР.

Другий розділ *«Заходи державної влади із забезпечення Збройних Сил Директорії бойовим ресурсом, продовольством та амуніцією (листопад 1918-листопад 1919 рр.)»* розкриває поетапно заходи уряду УНР у забезпеченні війська озброєнням, продовольством та спорядженням упродовж листопада 1918 – листопада 1919 рр. Проаналізовано результативність дій уряду і якість забезпечення військових частин на фронті. Акцентовано увагу на труднощах у розбудові державних інституцій та належній громадській підтримці зусиллям Директорії по вирішенню зазначеної проблеми.

У третьому розділі *«Функціонування державної системи з матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР упродовж 1920 р.»* увагу зосереджено на забезпеченні українських військових частин, які комплектувалися з дозволу Польської Республіки на території Поділля і стали основою для відродження Збройних Сил УНР. Охарактеризовано мінімальний вплив на цей процес уряду, що працював нерегулярно, та роль спеціальних управлінських органів у забезпеченні війська. Не залишено поза увагою й закупівельну діяльність для потреб армії дипломатичних місій УНР.

У четвертому розділі *«Державна організація медичної служби і санітарно-медична допомога оборонцям УНР (листопад 1918-листопад 1920 рр.)»* досліджено створену урядом медико-санітарну систему лікування хворих і поранених українських військових у районі бойових дій та в тилу. З'ясовано особливості процесу функціонування мережі шпиталів, евакуаційних

транспортних засобів та доведено їхню недостатню пристосованість до умов воєнних реалій. Доведено, що на цей процес деструктивно впливав стрімкий розвиток епідемічних хвороб у війську, який вимагав більшої концентрації уваги й коштів на протиепідемічні установи. Проаналізовано роль Українського Товариства Червоного Хреста, яке виявилось активною допоміжною, а в найважчі моменти діяльності уряду – основною ланкою в медичній системі УНР, яка піклувалася про здоров'я військовослужбовців.

Висновки дисертаційного дослідження є обґрунтованими та переконливими, вони відповідають меті та поставленим у роботі завданням.

Робота Ляскович Т.В. містить велику кількість цікавих і пізнавальних додатків, що доповнюють дослідження та краще розкривають проблему. Вважаємо, щоб було б доцільним дисертаційну роботу із наявними додатками опублікувати у вигляді монографії, яка буде корисною дослідникам історії Української революції 1917-1921 рр.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Відзначаючи, безумовно, позитивну оцінку дисертаційного дослідження, вважаємо доцільним висловити деякі **побажання і зауваження:**

1. У розділі 1. *Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження* на с.33-34 наведено радянську історіографію проблеми, зокрема праці В. Антонова-Овсієнка та А. Лихолата. При аналізі фактичного матеріалу з цих видань бажано було б навести посилання не лише на праці, а й на відповідні сторінки.

2. На с.40 висвітлюючи праці польських науковців за темою дослідження, дисертантка, при їх аналізі, використовує не зовсім зрозуміле твердження, а саме, що написані вони без упереджень та «шовінізму». Мабуть, це твердження вимагає певного роз'яснення. Що малося на увазі ?

3. На с.50 авторка дисертації аналізує зміст відозви до населення від «Союзу українок» під головуванням Б. Баранової восени 1919 р. Знову ж таки, вважаємо, що логічним було б зробити і відповідне посилання на це джерело. Це ж саме стосується і матеріалу на с. 51, де мова йде про газетне інтерв'ю із військовим міністром УНР Г. Сиротенком у червні 1919 р.

4. Представлена в дисертації інформація на с.53 щодо характеристики мемуарної спадщини вимагає, на нашу думку, уточнення. Тут у блоці військової мемуаристиці, в групі спогадів рядового складу армії УНР, зазначено із списку джерел і літератури позицію 373. «Пам'яті Василя Тютюнника» під авторством «Є.М.». Однак за цими ініціалами приховано постать Євгена Маланюка, українського письменника, сотника армії УНР, ад'ютанта при штабі Дієвої армії. Відповідно, є доречним ці мемуари перенести до групи спогадів саме представників офіцерського корпусу.

5. У дисертаційному дослідженні, серед джерельної бази, доволі презентабельні мемуарні свідчення тієї буремної доби. Проте, робота покращилась би при залученні мемуарів Петра Білона «Спогади», в яких надано інформацію про матеріально-технічне становище військової авіації за Директорії УНР та Євгена Бородієвича «В чотирикутнику смерті», який згадував про епідемію тифу та стан медичного забезпечення військових восени 1919 р.

6. У розділі II. *Заходи державної влади із забезпечення Збройних Сил Директорії бойовим ресурсом, продовольством та амуніцією (листопад 1918 - листопад 1919 рр.)* на с. 67 наведено матеріал про здобуття, в травні 1919 р., поляками Луцька і захоплення там великої кількості військового майна «евакуйованого зі всієї УНР». Доречним було б пояснити, що це відбулося саме внаслідок збройного заколоту командувача Північної групи військ УНР В. Оскілка проти Директорії, арешту уряду Б. Мартоса, що стало яскравим проявом «отаманщини». Серед причин, що заважали уряду та командуванню УНР проводити належним чином мобілізації та здійснювати

матеріально-технічне забезпечення війська, авторка дисертації чомусь випускає з уваги, саме «отаманщину». Хоча на це явище чітко вказували у своїх працях і самі українські військові: О. Греків, Є. Коновалець, Ю. Тютюнник, М. Чеботарів та інші, зазначаючи на її згубний, деморалізуючий вплив на становищі фронту і тилу.

7. На с.69 лише один абзац присвячено діяльності дипломатичної місії на чолі з Г. Сидоренком у Парижі в 1919 р., щодо закупівлі майна для армії УНР. Зазначається, що придбано військового майна на суму 13 млн доларів, проте в Україну воно не надійшло. Констатується факт на якій вказували у своїх публікаціях М. Добриловський та І. Мазепа. Проте, крім посилання на цих авторів, є також посилання на справу фонду 3603. Делегація УНР в м. Парижі (ЦДАВО України), в якій містяться копії контрактів між урядом УНР та представниками США про закупівлю військового майна. На нашу думку, це питання вимагає більш розлогого змістовного висвітлення щодо змісту цих угод, обсягів придбаного майна, оцінки їх перспективності для потреб Збройних Сил Директорії.

8. У висновках до розділу II (с. 100-101) про стан забезпечення армії УНР, враховуючи обмеженість та уривчастість джерельної бази, можна було б, все ж таки, проаналізувати та співставити у відсотковому еквіваленті як здійснювалось матеріальне забезпечення за трьома основними напрямками, на які вказано в дослідженні: із тилкових складів, добровільно передано населенням та вилучено під час примусових реквізицій.

9. На с. 137 розділу III. *Функціонування державної системи з матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР упродовж 1920 р.* детально описано зміст контрактів про надання бельгійським урядом військово-технічної допомоги УНР. Проте, далі зазначено, що переговори «зайшли в глухий кут». Отже, виникає запитання: чи вдалося все ж таки одержати УНР якусь допомогу від Бельгії ?

10. У висновків до розділу IV. *Державна організація медичної служби і санітарно-медична допомога оборонцям УНР (листопад 1918 - листопад 1920 р.)* на с. 186 зазначається, що Міжнародний Червоний Хрест допоміг призупинити епідемію тифу та надав можливість «підтримувати якісну медичну допомогу». Проте, аналізуючи представлений в дисертації на с.183 матеріал, бачимо, що реальна допомога обмежилася лише двома санітарними потягами. Про те, що Міжнародний Червоний Хрест надав один санітарний потяг на 200 ліжок писав І. Мазепа (Мазепа І. «Україна в огні й бурі революції. К.: Темпора, 2003. С.299). Отже, якою була реальна допомога цієї організації ?

11. У роботі неодноразово зазначається, що Антанта блокувала доставку військової та гуманітарної допомоги УНР. У висновках до дисертаційного дослідження слід було б чітко пояснити таку позицію офіційного Парижу та Лондону по відношенню до українського уряду.

Загальний висновок та оцінка дисертації з урахування дотримання норм академічної доброчесності.

Дисертаційне дослідження Ляскович Тетяни Вікторівни «Діяльність державних органів із матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР (листопад 1918-листопад 1920 рр.)», є завершеною і самостійною роботою, в якій отримано вагомі наукові результати, що мають теоретичне й практичне значення.

Висновок про рівень оригінальності дисертації (програмний засіб перевірки на плагіат: Unіcheck; ID перевірки:1015833350), який складає 97,6 % засвідчує про її високий науковий рівень.

На підставі зазначеного у цьому відгуку, вважаю, що дисертаційне дослідження Ляскович Тетяни Вікторівни на тему: «Діяльність державних органів із матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил УНР (листопад 1918-листопад 1920 рр.)» відповідає спеціальності 032 «Історія та

археологія» та вимогам порядку присудження ступеня доктора філософії, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами 21 березня 2022 р. №341), відповідно, Лякович Тетяна Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Офіційний опонент:

доктор історичних наук,

доцент кафедри історії

Миколаївського національного

університету імені В.О. Сухомлинського

В.А. Пархоменко

Власноручний підпис
Пархоменка В.А.
ЗАСВІДЧУЮ
Нач. відділу кадрів МНУ
імені В.О.Сухомлинського
Дата *01.12.2023*